

KÖNYVEKRŐL

Géczi János: A rózsza és jelképei. Az antik mediterráneum
Gondolat, Budapest, 2006. 336 o.

A rózsza története

A mű legcélszerűbb megközelítése talán kimondott és kimondatlan előfeltevései alapján indulhat meg. A könyv fülszövege és az *Előszó* is hangsúlyozza a szöveg kettős – botanikai és szimbólumtörténeti – kötődését. Egy olyan (művelődés)történeti vizsgálatot végez el benne a szerző, amely egy növény előfordulási helyei (locusai) alapján bont ki jelentéseket, emberi tevékenységekben megnyilvánuló funkciókat, s próbál meg felvázolni egy történetet - a rózsza történetét. Komplex célkitűzés, melyhez hasonlóan sokrétű forrásanyag, s metodológia párosul.

Néhány olyan kérdésre szeretnék koncentrálni, melyek egyáltalán nem, vagy csak kevésbé kifejtettek a szövegben, de mindenképpen ott állnak a mű elméleti háttérében. Elsőként a történet, történelem szavak értelmét kell megvizsgálunk, hiszen a vizsgált munka civilizáció / kultúrtörténeti irányultságú – s mint ilyen, kulcsfontosságú benne temporalitás, történetiség, elbeszélés és elbeszélhetőség kapcsolata. Ezt követi (a tárgyválasztásból logikusan következő) tudomány és művészet területeinek elhatároltsága, illetve egymásba csúszása. Végül a módszer kapcsán szeretnék néhány szót ejteni módszer és módszerellenesség kapcsolatáról. Tehát, összességében a mű elméleti előfeltevéseire reflektálnék, s nem foglalkozok a munka tartalmi oldalával.

Történelem és történetek

A megközelítés meghatározza a történet felépítését – *Hayden White*¹ óta közhelynek számít a történeti kutatásokat végzők számára, hogy az általuk feltárt történelem csak egy, a lehetségesek közül. Azt hiszem, a szerző tudatában van annak, hogy az általa felépített történet / narratíva egy keresztmetszetet ad a múlttól, melynek feladata nem a magyarázat, hanem a megértés² – az *Előszó*ban is többször felvetődik az interpretáció nehézsége, erőfeszítést igénylő jellege³.

¹ White, H. (1997): *A történelem terhe*. Osiris, Budapest.

² *Burckhardt* volt talán az első olyan történész, aki felvetette annak lehetőségét, hogy a történelemben / a történelemből csak ilyen keresztmetszetek kimetszése lehetséges, melyek közül egyik sem tarthat igényt az igazság kizárólagos birtoklására – s írta ezt 1868-ban! /Burckhardt, J. (2001): *Világtörténelmi elméletek*. Atlantisz, Budapest./ Az újfajta kutatói attitűdöt *Gyáni Gábor* (2000) foglalja jól össze, tanulmányában hermeneutikai alapállást felvéve: minden tudományos vizsgálat egy válasz, arra a kérdésre, ami elindította ezt a kutatást. Tehát nem egy tőle független, tényszerű múltbéliséget tár fel a kutató, hanem maga konstituálja meg a történelmet kérdéssel felvetésével. /Gyáni Gábor (2000): *Miről szól a történelem?* Posztmodern kihívás a történetírásban. In: Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. – Napvilág, Budapest, 2000. 11–30./

³ Az időbeliségen átívelő, azt leküzdő értelmező-megértő megismerés kidolgozása is a hermeneutika (elsőként a bibliai hermeneutika) érdeme. Fontos itt hangsúlyozni eme tudásterület kapcsolódásait a szimbólum-kutatással, ikonográfiai-ikonológiai vizsgálatokkal.

A narratívák megsokszorozódásának, egymásba szövődéseinek lehetünk szemtanúi: léteznek szöveg-, képhelyek, melyek „közösségét” az ábrázolt dolog teremti meg – ezek jelentéssel való felruházása és összekapcsolása, fejlődési sorba, meghatározott irányba kapcsolása teremt egyrészt egy történetet. Ezek a *locusok* ugyanúgy különböző narratívumokba vannak ágyazva, s ezek összessége reflektál mintegy az ember történetére, az emberi mivoltra. (Még ha ez utóbbiak emlegetése a posztmodern szemében nem is indokolt.) A rózsza (kultúr)történetének megalkotása, az ehhez vezető módszer magában hordja a mű előnyeit és hátrányait.

Mindenképpen jelentős pozitívum a másként látás lehetősége, új tudásmintázatok szerveződése, hiszen olyan jelenségek nyernek új értelmet, kapnak más megvilágítást, melyeket eddig nem tudunk kielégítően megmagyarázni. Arról az európai jelentérendszerrel, szemantikáról tudunk meg valami fontosat, amelynek feltérképezését már Warburg is sürgette – ő ezt „történeti - lélektani kifejezéstudomány”⁴-ként határozta meg, egyfajta mentalitástörténetként. Nagyon fontos előfeltevéshez érkeztünk itt, mely meghatározó az Európa kultúr-történetéről való gondolkodásban: e szerint Európa, az európai szellemiség (akármit is jelentsen ez) „bölcsoje” a Mediterráneum. Ezzel a gondolati művelettel értéktelivé, kulturális mintává teszünk egy régiót, s kizárunk belőle másokat.⁵ Természetesen nem zárom ki az elgondolás létjogosultságát, csupán jelzem annak általánosán elfogadott érvényességét, mely mintegy evidenciaként nem szorul bizonyításra.

Másrészről a narrativizálás magában rejti az igazolhatatlanság veszélyét. Hiszen ugyanazon *locusokból* (vagy más források bevonásával) megalkothattunk volna más történetet, történeteket is. A szerző is érzékeli a problémát: erről tanúskodik az *Előszó* befejezése, mely különböző diskurzusok egybeolvasását ajánlja a probléma megoldására. Persze az is kérdés, hogy valóban probléma -e ez, vagy csak el kell fogadnunk a gondolati felépítmény megkonstruáltságát – a nézőpont nyújtotta előnyökkel és hátrányokkal szemben.

Tudomány és művészet

A perspektivakettőzés két (illetve több) megismerési módot, tudásterületet kapcsol össze: a botanika bevonásával az egzakt, leíró jellegű tudományosságot, a szimbólumképzés folyamatában pedig a hagyományosan művészettörténeti tevékenységet. A modernségben e két terület általában egymást kizáró ellentétként jelenik meg, de vizsgált korszakunkban (és később a középkoron át végighúzódva, talán a felvilágosodásig és a 19. századi diszciplináris megalapozódásig) még együtt képezték a világról, és a benne lévő emberről szóló tudás alapját. Ez az együtt látás / együtt láttatás szintén nagy előnye a munkának: hétköznapi életgyakorlat és elmélet, vizualitás és verbalizálás, szent és profán egymásba kapcsolódik.

Mindezzel újra megvalósulhat az az egység, amit mesterségesen szakított tudományterületek és művészet oppozíciójára a modernitás – ahogy ezt a már idézett *Hayden White* is sürgeti. (A művészi és tudományos kijelentések között ugyanis távolról sincs akkora távolság, mint gondolnánk.⁶) Az interdiszciplinaritás másfajta kutatói alapállást tételez fel, a specializálódás és professzionalizálódás korában könnyen maga után vonhatja a tudományos kontárkodás vagy dilettantizmus vádját. Mindezen vádakot a gazdag bizonyító anyag, hivatkozás szertefoszlathatja, de egyben felvet egy újabb problémát is: ez az, amit az értelmezés lezárhatatlanságának

⁴ Warburg, A.: Széphelyi F. György (1995, szerk.): *Mnēmosynē: Aby M. Warburg válogatott tanulmányai*. Balassi Kiadó-Magyar Képzőművészeti Főiskola, Budapest. 253.

⁵ Nagy hagyománya van ennek a történetfilozófiában, történészek között – lásd például: *Spengler és Toynbee kultúrkör elméleteit*, vagy *Braudel* nagyhatású művét, mely megteremtette egy új (rész)diszciplína – a tértörténelem – alapjait. /Braudel, F. (1996): *A Földközi-tenger és a mediterrán világ II. Fülöp korában. I.–III.* Budapest./ A braudeli geohistória olyan tudományágak eredményeit is hasznosítja, mint a klimatológia, botanika, antropológia, vagy a zoológia.

⁶ Az ikonológiai – ikonográfiai gondolkodás történetét vizsgáló művek is általában a distancia meglétének megállapításával kezdődnek (jelen esetben szó és kép távolságáról van szó), s szembeállítják ezt a 18.–19. századot megelőző gondolkodással – lásd például: Boehm, G. (1998): *A képleírás. A kép és nyelv határaitól*. /In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák I. Képelemzés*. Kijárat, Budapest. 19–36./ A megértés akadályát képezi az idő-, mentalitásbeli hasadás.

szoktak nevezni. A dialógusként felfogott megismerésnek ez a jellege a jelentésképzés kimeríthetetlen forrása, s a kritikák egyik fő támadási felülete is. Mindez lehetséges, hogy csak választás kérdése: vagy elfogadjuk a plurális igazság, a megközelítések sokaságának álláspontját, vagy megmaradunk az egyetlen jelentés, s ennek feltárhatóságának „mitoszában”.

A módszer

„Anything goes.”⁷ – a posztmodern kétely a tudományosság legitimitációjának irányában nem biztos, hogy ahhoz az egyszerű olvasathoz kell, hogy vezessen minket, amely mindenfajta módszert elvet, illetve radikálisan felforgatja a bizonyítási eljárásokat, keresve a kimondatlant mögöttük. Józanésszel beláthatjuk ennek tartathatatlanságát, hiszen egymás közötti kommunikációkhoz szükséges a tudásbeli megegyezés bizonyos minimuma, és ugyanez elmondható egy közös emberi tudás alaptermészetéről is.

Egy olyan kutatás végeredményét kapjuk itt kézhez, mely az „anything goes” felfogásból annak szó szerinti értelmét hasznosítja. Meghatározott cél érdekében keresett helyek összeállítása során hasznosít különféle diskurzusokat a szerző: az irodalmi szövegek elemzésétől, a szimbólumok értelmének feltárásán át, művészet-, mentalitástörténeti szövegrészekig. Egységbe foglalja mindezt a rózsza képe, transzformációkon túl is kimutatható funkciói, jellemzőként elfogadott tulajdonságai.

„A művészet nem a való világ másolata. Ilyen kárhoyatos dologból elég egy is.”⁸ El kell fogadnunk, hogy a valóság képét mi konstituáljuk, a nyelvi megelőzöttséget nem tudjuk kikerülni. Egy ilyen konstrukció lehet a világról a rózsának és jelképeinek végigkövetése.

Somogyvári Lajos

⁷ Feyerabend, P. (2002): *A módszer ellen*. Atlantisz, Budapest

⁸ Virginia Woolföt Goodman idézi meg, tanulmányának legelején. /Goodman, N. (2003): Az újraalkotott valóságról és a képek hangjairól. In: Horányi Özséb (szerk.): *A sokarcú kép*. Typotex, Budapest. 41.